

DOI: 10.32347/2076-815x.2023.82.309-323

УДК 721/728.03

Пенязь Т.О.,

tatianapenjazz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6048-2564,

ФОП Пенязь Т.О., м. Кропивницький

ЕТАПИ СТИЛЬОВОГО РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ ЄЛИСАВЕТГРАДА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Розглянута архітектура Єлисаветграда (Кропивницького) другої половини ХІХ - початку ХХ століть. Надана класифікація стилістики будівель періоду дослідження та виявлені етапи її розвитку в архітектурі Єлисаветграда на основі натурних обстежень, вивчення літератури та архівних джерел. Результатами дослідження є характеристика етапів розвитку періодів еkleктики і модерну в Єлисаветграді.

Ключові слова: класицизм; еkleктика; стильові напрями; архітектура Єлисаветграда; модерн.

Постановка проблеми. Історична забудова міста Єлисаветград має значення як приклад середнього за кількістю населення міста, в якому поєдналися традиції життєустрою військової аристократії та купецтва, що складалось з представників східної Європи, російської імперії, української та єврейської громад. На зламі ХІХ - ХХ ст. століть Єлисаветград стає одним з торгово - промислових центрів півдня Росії. Незважаючи на провінційність, в архітектурі міста відобразилися всі прагнення і протиріччя громадського та культурного життя міста епохи розквіту російського капіталізму. Значний відсоток забудови центральної частини міста становить архітектура кінця ХІХ - початку ХХ століть. Місто відзначалось будівлями, що мали архітектурне вирішення столичного й європейського рівня, тому дослідження та всебічне вивчення його архітектурної спадщини є важливим для будівництва нових об'єктів в історичному середовищі, реконструкції та можливої адаптації архітектурних пам'яток до нових функціональних потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Архітектура Єлисаветграда кінця ХІХ - початку ХХ століть досліджувалась в працях В. Тимофієнка (2003 р.) [13], В. Ясієвича (1988 р.) [14] (загальні питання розвитку архітектури міст центральної і південної України досліджуваного періоду), Р. Ковальнової (складання реєстру пам'яток архітектури м. Кіровограда (Кропивницького), О. Ю. Кецько (історико - архітектурний аналіз розвитку м. Кіровоград, 1986 р.) [6], В. Поліщука (розвідки фондів ДАКрО) [11; 12], Ю. Мативоса, О. Чуднова (дослідження чинників розвитку Єлисаветграда), О. Кіріченко (творчість

архітектора О. Лішневського, 2020 р.) [7], А. Наєждіна (творчість архітектора Я. Пауценка, 2014 р.) [9]. В дослідженні Ю. Івашко (2013 р.) [5] визначались особливості формування і розвитку архітектури модерну України, її регіональних осередків. У праці В. Горюнова, М. Тублі (1992 р.) [1] досліджуються шляхи і принципи формування стилю модерн в Європі і Америці, їх вплив на розвиток архітектури в російській імперії. Системні дослідження особливостей розвитку архітектури Єлисаветграда періоду другої половини ХІХ - початку ХХ ст. на даний момент відсутні.

Попередніх спроб виявити етапи та закономірності архітектурного розвитку міста не виявлено. В об'єктах архітектури Єлисаветграда дослідженого періоду представлені основні напрямки і форми еkleктики. Модерн представлений будівлями типів і видів за класифікацією дослідниці Г. Коровкіної (2020 р.) [8]. Існування такої кількості різноманітних стильових явищ одночасно дає підстави розглядати архітектуру Єлисаветграда даного періоду як складну розгалужену і відкриту систему.

Мета статті - виявити етапи та встановити закономірності стильового розвитку архітектури Єлисаветграда другої половини ХІХ - початку ХХ століть.

Постановка завдання. Простежити закономірності стильового розвитку в залежності від функціонального призначення будівель та панівних на той час стилістичних тенденцій. Встановити етапи стильового розвитку, які відзначаються змінами характерних архітектурних елементів об'єктів дослідження.

Виклад основного матеріалу. В ході проведених досліджень виявлено 165 об'єктів другої половини ХІХ - початку ХХ століття, які збереглися до цього часу в різному технічному стані. На основі аналізу закономірностей розвитку архітектури Єлисаветграда періоду дослідження встановлено такі етапи:

- 1860-1895 рр. - етап формування архітектури еkleктики на основі класицистичних прийомів;
- 1895-1901 рр. - етап розвитку еkleктичних напрямків;
- 1901-1907 рр. - етап формування і розвитку декоративного і раціонального модерну;
- 1907-19014 рр. - етап розвитку раціонального і романтичного модерну.
- 1860-1895 рр. - перехідний етап в розвитку архітектури Єлисаветграда досліджуваного періоду: від класицизму, через романтичні пошуки нових засобів виразності архітектурних форм шляхом залучення зразків минулих епох, до еkleктики. Основним прийомом декорування фасадів було еkleктичне поєднання елементів різних стилів в одному об'єкті зі зміною їх конструктивних властивостей на декоративні, що приводило до спотворення їх масштабності та пропорцій (рис. 1).

В першій половині XIX ст. Єлисаветград зазнав декілька спустошливих пожеж та повеней, тому значна частина забудови цього періоду не збереглась.

Ампірні традиції, закладені в ансамблі палацового і навчального юнкерського корпусів, були продовжені в академічному напрямі формування еклектичної архітектури Єлисаветграда досліджуваного періоду. Він виражався у поєднанні в неостилях форм класицизму (загальна композиція фасадів) з елементами ренесансу і бароко (оздобленні отворів). За час 1860-1995 рр. у цьому стильовому напрямі побудовано більшість громадських будівель повітового Єлисаветграда, позаяк його розвиток збігався з економічною реформою 1861 р. та зміною статусу міста з військового поселення на повітове, внаслідок якої значно збільшилась територія міста і з'явилися нові типи будівель.

Архітектурно-планувальні риси неокласицизму застосовувались при проектуванні юридичної установи - будівля окружного суду (1845 р., вул. В. Пермська, 2/57), державної установи - будівля земської управи (1870 р., вул. В. Чорновола, 17/7).

В класицистичних традиціях збудовані освітні заклади: духовне училище (1860 р. - вул. Вокзальна, 19), чоловіча гімназія (1869 р. - вул. Т. Шевченка, 3), земське реальне училище (1860 р. - вул. Ю. Олефіренка, 6), церковно - приходська школа (1868 р. - пров. Василівський, 16. арх. Л. Прокопович). Використання цього стильового напрямку надавало будівлям репрезентативного вигляду, з метою надання враження стабільності та ґрунтовності.

В традиціях пізнього ампіру збудований зимовий театр (1867 р. вул. Театральна, 4, буд. Г. Трамбицький), який завершував ансамбль будівель штабного і учбового корпусів, що оточували плац-парад. В традиціях ампіру збудований особняк К. В. Соколова-Бородкіна (вул. Театральна, 5/5).

Різні напрямки неокласицизму застосовувались при будівництві житлових будинків: у формах французького класицизму - готель «Версаль» (1870-ті рр. - вул. Театральна 5/5), будинок Р. і Т. Ельворті (1896 р. - вул. Ельворті, 2а). Прибутковий будинок Мексина (1870-ті рр. - вул. А. Тарковського, 84/2); прибутковий будинок Гунькіної (1889 р. вул. Театральна 22а) зведено в класицистичній традиції. Багато прибуткових будинків збудовані у стилі «бідермейер», характерного для європейської архітектури другої половини XIX ст.: - вул. Гоголя, 122; - пров. Водостічний, 6/26; - вул. Михайлівська, 64; - вул. Молодіжна, 23;

У перехідному напрямі поєднання стилістики класицизму і неороманського стилю вирішені фасади прибуткового будинку по вул. Театральній, 12 (1870-ті рр.), садибного будинку по вул. Т. Карпи, 42, та особняків: по вул. Т. Карпи, 44 (1890-ті рр.) та по вул. В. Чміленка, 72.

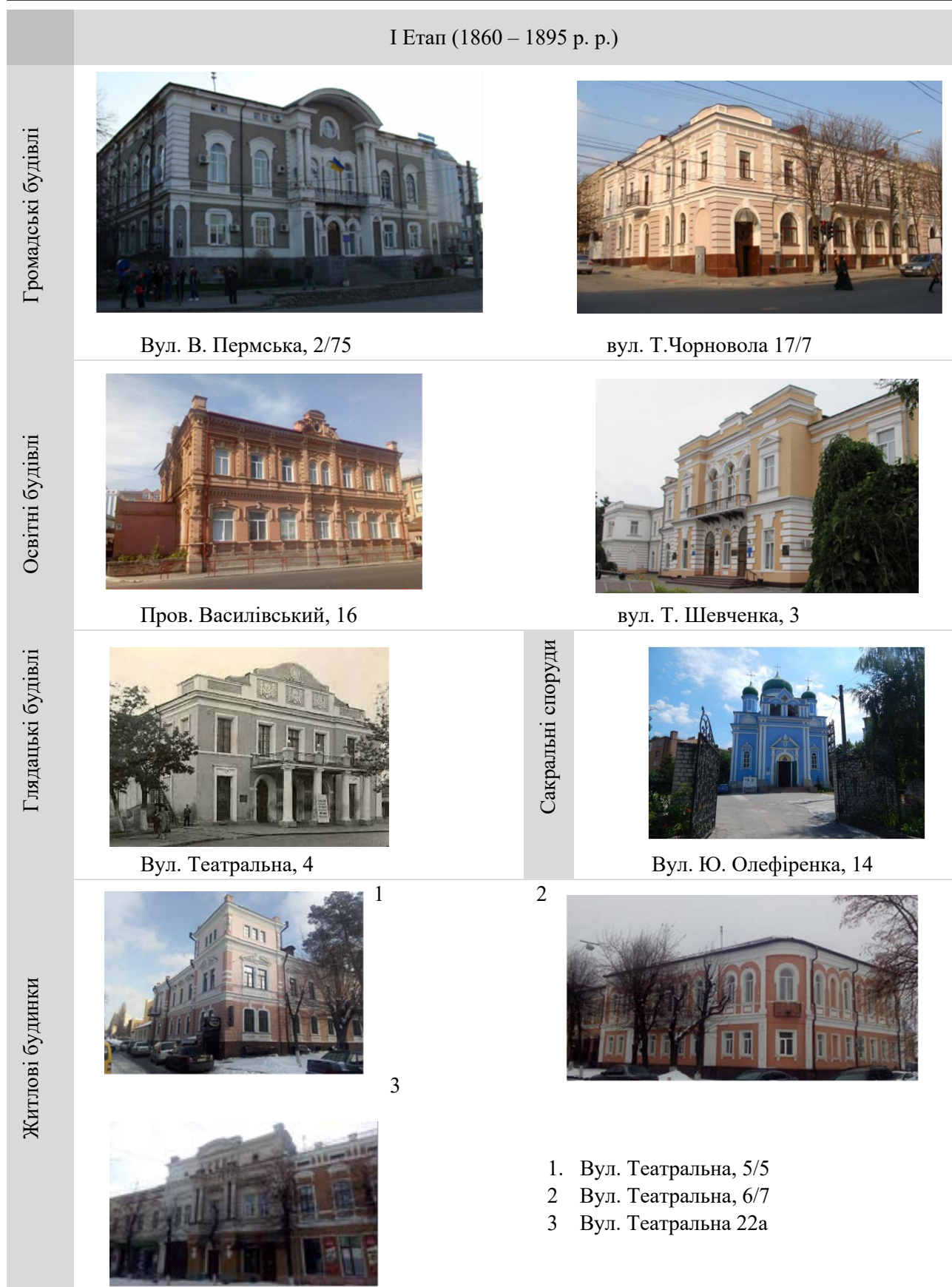

Рис. 1. Стилiстика будiвель I етапу розвитку архiтектури Єлисаветграда досліджуваного періоду

Перехрестя головних вулиць тогочасного міста фіксувалися зрізаними кутами будівель класицистичного напрямку - будинок Г. Гольденберга [4] (1884 р. - вул. В. Перспективна, 38/33), будинок по вул. Ю. Олефіренка, 12/27.

Романтичні тенденції другої половини XIX століття продовжились на етапі формування архітектури Єлисаветграда кінця XIX - початку XX століть в межах неакадемічного напрямку еkleктики (романтичні тенденції - східні стилі; національні - середньовічні стилі, раціоналістична тенденція - «цегляний» стиль), що розвивався паралельно з академічним.

Характерною особливістю неостилів даного періоду було використання нетинькованих площин стін і елементів оздоблення фасадів з цегли більшості об'єктів. Цьому сприяв царський дозвіл на будівництво нетинькованих житлових та громадських будівель, та вивчення архітектури Німеччини, Англії, Польщі та Прибалтики X-XII ст.: «цегляної готики», «цегляного ренесансу» і елементів середньовічної архітектури [3]. Потреба у відтворенні характерних стильових елементів була задовільнена в кінці XIX ст. можливостями виробництва цегли різних форм і профілів. Сформувався так званий «цегляний стиль», заснований на пластичних можливостях матеріалу. В Єлисаветграді нараховувалось 9 заводів з виготовлення цегли і керамічних виробів, тому цегляний стиль був надзвичайно поширеним у місті.

«Цегляний стиль» став перехідним містком до стилю раціоналізм, в якому пластичність матеріалів і їх конструктивні властивості стали засобами виразності архітектури будівель.

В період 1895 - 1901 рр. - внаслідок економічної реформи 1990 р. відбуваються значні зміни в інфраструктурі міста: на узбережжі річок споруджуються промислові об'єкти, впорядковуються вулиці, розвиваються зони відпочинку (парки, бульвари), будується водогін, прокладаються трамвайні колії. Це - час другого етапу стильового розвитку архітектури міста. Для нього характерно розвинення еkleктичних прийомів в архітектурному вирішенні будівель. Значну роль в формуванні архітектурного образу міста відіграли випускник петербурзької академії мистецтв О. Л. Лішневський та випускник московського училища живопису, скульптури і архітектури Московського Художнього Товариства Я. В. Паученко (рис. 2).

В поєднанні традицій неокласицизму і неоренесансу збудована фінансова установа - повітове відділення Державного банку (1898 р., вул. В. Перспективна, 33, арх. О. Лішневський на основі конкурсного проекту арх. А. Томішко).

В поєднанні цегляного і неоросійського стилів збудовані освітні заклади: жіноча гімназія - (вул. Т. Шевченко, 1; проект 1901 р, арх. О. Лішневський, будівництво 1904 р. арх. О. Кішкін); будівля Талмуд - Тори - (1897-1901 р. вул.

II етап (1895 – 1901 рр.)

Громадські будівлі

вул. В. Перспективна, 33

Сакральні споруди

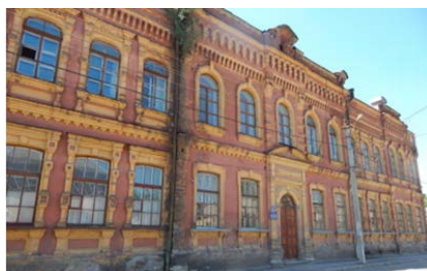

вул. В. Чміленка, 90а

Освітні будівлі

вул. Шевченка, 1

вул. Гоголя, 54

Лікувальні заклади

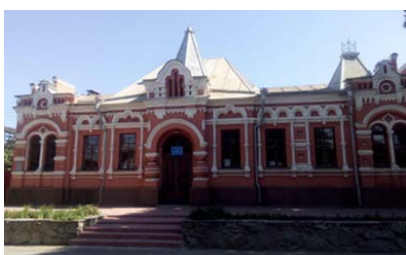

вул. Г. Дмитрян, 1

вул. арх. Я. Пауценка, 45/35

Житлові будинки

вул. арх. Я. Пауценка, 78

вул. В. Чміленка, 41

вул. Т. Карпи, 47/16

вул. Пашутинська, 29

Рис. 2. Стилiстика будiвель II етапу розвитку архiтектури Єлисаветграда досліджуваного перiоду

М. Гоголя, 54; арх. О. Лішневський); будівля пушкінського народного училища (1898 р. - вул. Шумілова, 30; - арх. О. Лішневський). Також в цьому напрямі збудована лікарня Св. Ганни - (вул. Г. Дмитрян, 1; проект 1901 р. - арх. О. Лішневський; будівництво 1904 р. - арх. Я. Паученко).

Неоренесанс застосовували в архітектурі житлових будівель: у поєднанні з неоросійськими формами - заїжджий двір (1890-ті рр. - вул. В. Пермська, 3), у формах раннього ренесансу - будинок Бабакіна (1890-ті рр. - вул. М. Гоголя 28), у формах пізнього ренесансу - будинок А. Вайсенберга (1897р. - вул. В. Чміленка, 74/42, арх. Я. Паученко).

Необароко застосовувався для надання враження пишності і опатності особнякам: по вул. В. Перспективна, 28 (1898 р.), будинок Долинського (1898 р. - вул. Театральна 15/6), будинок по вул. Т. Шевченка, 8.

В архітектурі міста з'являються зразки неоготики в архітектурі житлових будівель - будинок С. Мейтуса (1890-ті р., вул. В. Чміленка, 65), прибутковий будинок (1890-ті рр., вул. А. Тарковського, 55).

В традиціях неомавританського стилю збудовані водолікарня І. Гольденберга (1903 р. - вул. арх. Я. Паученка, 45/35 будівництво - арх. Я. Паученко), в якій цитуються елементи архітектури фасадів караїмської кенаси в Києві (арх. В. Городецький) та прибуткового будинку по вул. Ольгінській.21 в м. Києві (арх. М. Яскевич), а також будівля хоральної синагоги (1898 р. вул. В. Чміленка, 90а; будівництво – арх. О. Лішневський), в якій застосовується цитування елементів берлінської нової синагоги та Санкт-Петербурзької хоральної синагоги.

В неоросійській стилістиці збудована низка садибних житлових будівель: - по вул. Михайлівська, 73/31; вул. Пашутинська, 39; вул. Пашутинська, 29; вул. Шульгіних. 21; вул. Т. Шевченка, 40 (арх. О. Лішневський).

Прикладом особняка в неоросійському стилі є будинок Я. В. Паученко (1897р. - вул. арх. Я. Паученка, 78). Він відрізняється асиметричною композицією фасаду і розмаїттям застосування форм російського зодчества різних епох в оздобленні фасадів.

В цегляному стилі збудовані два особняка по вул. В. Чміленка, 41; перший в цегляній стилістиці неоготики, другий - в цегляній модернізованій еkleктиці.

Численні садибні будинки, що складають основну забудову центру міста вирішені в традиціях неоросійського стилю і поєднуються з формами садибних будинків попереднього періоду: вул. М. Гоголя, 47; вул. В. Панченка, 22/75; вул. Т. Карпи, 47/16; вул. Київська,3; вул. Н. Биківська, 74.

Прибуткові будинки по вул. Т. Карпи, 66; по вул. Вокзальна, 31 збудовані в традиціях класицизму.

На початку ХХ ст. з інтенсивним ростом міського населення, розвитком промислового виробництва, торгових зв'язків, розширюється типологія будівель. Будуються прибуткові будинки і будинки для робітників. Формується робітнича слобідка, нові житлові райони. Вивчення світової архітектурної спадщини сприяло змінам у принципах формоутворення і декорування громадських та житлових будівель. У 1901-1907 р. р. - виокремлюється етап розвитку архітектури епохи раннього модерну. Цей етап був найрізноплановим в архітектурі Єлисаветграда кінця ХІХ - початку ХХ століть, позаяк поряд з еклектичним стильовим розвитком зароджувався новітній стиль з його можливостями естетизації простору і форми, на відміну попередніх напрямів, через форми елементів природного оточення (рис. 3).

В архітектурі Єлисаветграда наявні всі гілки розвитку модерну: декоративний, раціональний, романтичний та їх гібридні види. В період третього етапу розвивався декоративний і раціональний модерн. Декоративний модерн був запозичений у європейських держав: французьке, бельгійське та австрійське ар-нуво, австро-угорська сецесія. На четвертому етапі розвивався раціональний (з тенденціями конструктивного) та романтичний модерн.

До протомодерну відноситься будівля театру «Ілюзія» (вул. Театральна, 7), що збудована в 1905 р.: в ній поєднуються елементи неоросійського декору, що виконані в «цегляному стилі» та знижені форми арок отворів першого поверху, що не збігаються з розміщенням отворів другого поверху. Вони оздоблені формами російської архітектури різних історичних епох. Фасад завершується щипцем у формі великих волют перед центральним шатровим куполом.

Першою спорудою модерну в місті став будинок А. Барського, споруджений протягом 1901-1905 рр. (вул. арх. Я. Паученка, 40). В будівлі поєднуються симетрична композиція фасаду з рослинними формами членувань (форма вікон і дверей) та декору площини стіни, пілястр. У формах ар-нуво і з цитуванням елементів декору прибуткового будинку В. Городецького в Києві споруджений будинок М. Соловйова (1903 р. - вул. Чміленка, 84/37). Найяскравішим будинком у стилі ар-нуво є готель-пасаж І. Шполянського, побудований у 1907 р. (вул. В. Перспективна, 60) з пластичними виразними формами кронштейнів балконів, величезною нішею-аркою, форму якої наслідують форми віконних отворів.

В стилі австрійського ар - нуво вирішені прибуткові будинки по вул. Чорновола, 36 і 38. Вони мають симетричні фасади, криволінійні контури членування прямокутних вікон, оздоблення фризів фактурним бетоном та керамічною плиткою з розписним рослинним орнаментом, металеві кронштейни карнизів.

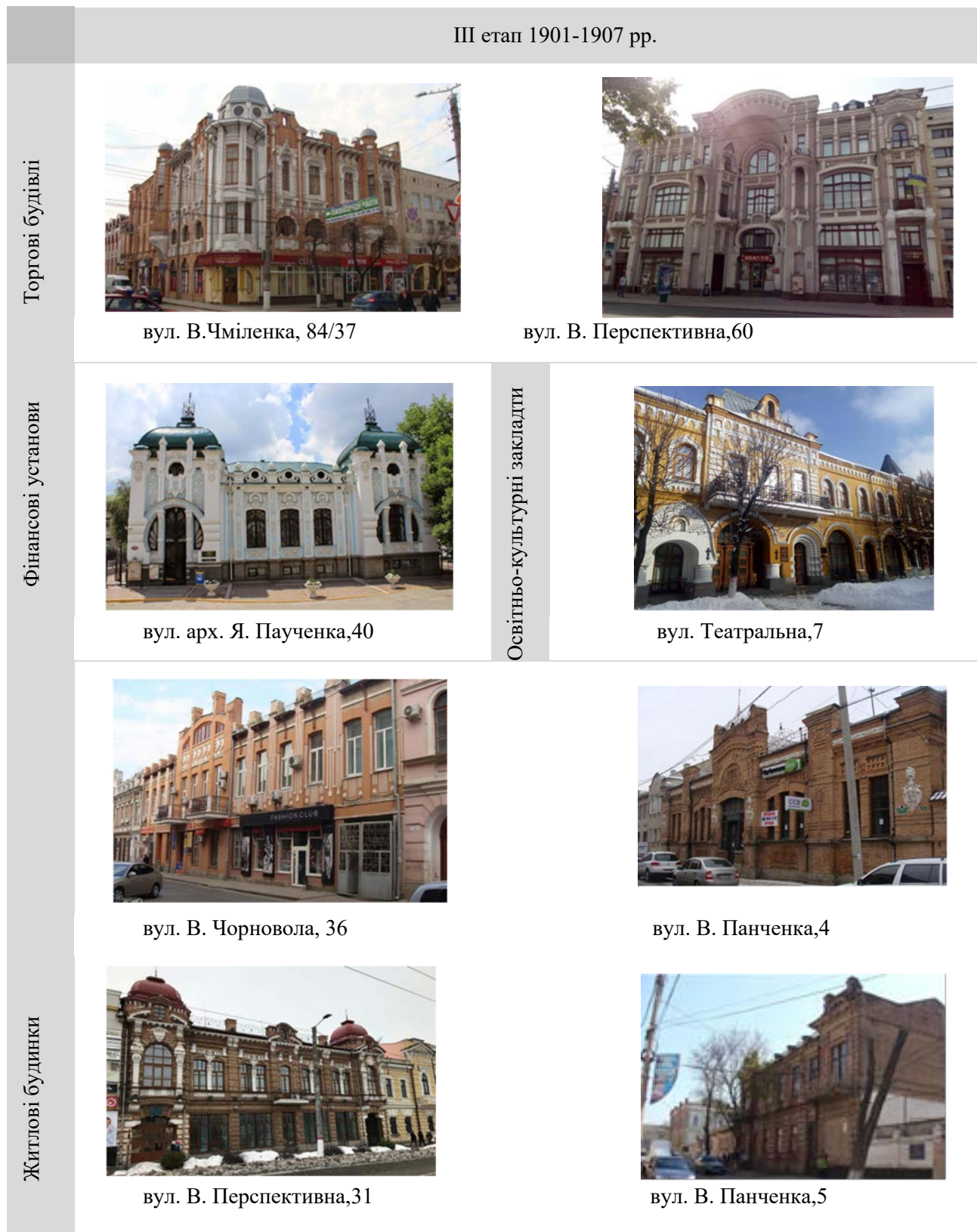

Рис.3. Стилiстика будiвель III етапу розвитку архiтектури Єлисаветграда досліджуваного періоду

Зразком романтичного модерну з елементами французького бароко є будiвля готелю «Пiвнiчний» (1907 р. - вул. В. Перспективна, 31).

Раціоналізм на даному етапі проявився в раціоналістичному модерні на основі «цегляного стилю» в яких були вирішені житлові будівлі: цегляний стиль - прибутковий будинок, вул. Пашутинська 44а, прибутковий будинок по вул. Панченка, 5. Особняк (будинок Леонтович) по вул. В. Панченка, 4 (поч. ХХ ст.) має рясне оздоблення модульною цеглою. Лаконічні риси раціонального модерну виявленні в особняках (поч. ХХ ст. - пров. Дона Амінадо, 2; - пров. Дона Амінадо, 6 (техн. Г. Зусман).

Межа між третім та четвертим етапами розвитку в архітектури Єлисаветграда кінця ХІХ - початку ХХ століть є досить умовною, в силу короткого часу їх існування. Відмінність цих етапів полягає лише більш активному впливі раціоналізму на стильові напрями 1907-1914 років (рис. 4). Подібно з великими містами України, він проявився в цілісному вирішенні об'єму та зменшенні кількості або повній відсутності декоративних елементів - будинок Державця (1910 р., вул. Гоголя, 79), прибутковий будинок по вул. Т. Карпи, 75/56. На цьому етапі зведено будівлі, які стали передвісниками розвитку конструктивізму в післяреволюційний період - вул. Авіаційна, 64; вул. В. Перспективна, 46 (повністю перебудований).

В архітектурі Єлисаветграда на даному етапі ще присутні зразки використання форм декоративного модерну. Це будинок Г. Волохіна (1911 р., вул. Театральна, 9 - віденська сецесія).

Період також помічений будівлями модернізованої цегляної еkleктики в стилістиці неоготики - прибутковий будинок (вул. Шевченка, 68/28), будинок лютеранського товариства (1914 р. - вул. А. Тарковського, 68). В модернізованій стилістиці романської архітектури вирішений будинок М. Македонського (1910 рр. - вул. арх. Я. Паученка, 45/35).

Романтична гілка модерну на цьому етапі проявилась у північному варіанті. У стилістиці північного модерну збудовані: будинок Гюнтера - вул. Театральна, 28, та будинок Авербуха - вул. Чміленка, 29/6.

Неокласицизм, на пізньому етапі стильового розвитку, набуває більш завершених та логічних рис. В цей період створюються будинки класицизованого модерну - будинок театру «Казка» - (1910 р. - вул. Театральна, 10); та модернізованої класики - будинок Харлаба (1910-1915 рр. - вул. Театральна, 17/7 (арх. Я. Паученко; будівництво - арх. Л. Любельський).

Перехрестя основних вулиць відзначаються зрізаними кутами з еркерами, що завершуються щипцями та башточками, які витримані переважно у еkleктичній традиції.

На основі отриманих результатів простежено залежність вибору стильового напрямку від етапу будівництва та типу будівель. Виявлені етапи стильового розвитку архітектури Єлисаветграда другої половини ХІХ - початку ХХ століть,

що розвивались дещо із запізненням з етапами розвитку архітектури епохи еклектики і модерну Європі та Росії. При виділені етапів було враховано в першу чергу специфіку розвитку стилєвих напрямів.

IV етап 1907 – 1907-1914 рр.			
Освітні заклади	вул. Авіаційна,64	Громадські будівлі	вул. Театральна 17/7
Глядацькі заклади	вул. Театральна,10	Торгові будівлі	вул. В. Перспективна,44
Житлові будинки	вул. Гоголя, 79	вул. Шевченка 68/28	вул. А. Тарковського, 68
	вул. В. Чміленка,29/6	вул. Театральна,9	вул. Театральна,28

Рис.4. Стилїстика будівель IV етапу розвитку архітектури Єлисаветграда досліджуваного періоду

У даній роботі пропонується включити період 1860-1895 рр. як перехідний етап у розвитку архітектури Єлисаветграда від першої половини XIX ст. до архітектури кінця XIX - початку XX століття, так як він мав значний вплив на формування та розвиток архітектури наступних етапів.

Висновки.

Стильовий розвиток архітектури Єлисаветграда кінця XIX - початку XX століття розвивався відносно формування архітектурної стилістики доби капіталізму і європейських тенденцій. На першому етапі академічний та неакадемічний стилістичні напрями існували практично паралельно. Пов'язує їх між собою активний вплив історизму (неоренесанс, неоросійський стилі), отже ці напрями мають ретроспективний характер. Активне застосування непотинькованої цегли сприяло цілісності і впорядкованості забудови.

Неокласицистичний напрям найбільше представлений в громадських будівлях, неоренесанс та необароко представлені архітектурою житлових будівель. В кінці XIX ст. в громадській і житловій забудові міста переважають риси неоросійського стилю. Це пов'язано з творчістю О. Лішневського та Я. Паученко. Також застосовуються неоготика (житлові будинки) та неомавританський (скаральна споруда і лікувальний заклад) стилі.

Третій етап ознаменувався застосуванням форм європейських течій модерну, що позначилось на розвитку декоративного модерну, що поєднувався в деяких будівлях з романтичними напрямками історизму.

В образно-просторовому вирішенні будівель міста починає відчуватися помітний взаємовплив модерну і еkleктики: модерні форми членувань фасадів декорувались елементами історичних стилів, а в еkleктичних спорудах застосовуються новітні форми декору, які унаслідують пластичні та фактурні якості матеріалів. В будівлях цегляного стилю поєднуються раціоналістичний модерн і романтичні традиції історизму. На даному етапі крім переважного житлового будівництва, з'являються будівлі глядацьких закладів, фінансові і торгові установи.

Для четвертого етапу характерний активний вплив раціоналізму в становлення принципово нової системи формоутворення - модернізму. Раціоналістичний і класицистичний напрями стають більш стриманими: збільшується масштаб деталей, в оздобленні використовуються елементи пластичних мистецтв. Традиції класицистичного напрямку і цегляного стилю в архітектурі продовжили свій розвиток в радянській архітектурі міста протягом 1930-1950-х років.

Перелік посилань

1. Горюнов, В., Тубли. М., 1992. Архитектура эпохи модерна. Санкт-Петербург: Стройиздат.
2. Грабченко, А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. 2009. Методи наукових досліджень: Навчальний посібник. Харків: НПУ «ХПІ».
3. Давідіч Т.Ф. 2019. Еклектика в архітектурі. Культурно-художні витоки та сучасне осмислення. – Дис. Д-ра архітектури. Харків: Харківський нац. Ун-т будівництва та архітектури.
4. ДАКрО ф. 78; о.1; спр. 282; с. 25
5. Івашко Ю.В. 2013. Основи стилеутворення модерну в архітектурі України (кінець ХІХ - початок ХХ ст.): дис. доктора архітектури. Київ: КНУБА.
6. Кецко Е.Ю. 1986. Историко-градостроительный анализ развития г. Кировограда. /електронна копія/ доступно: < <http://library.kr.ua/elib/ketsko/> > [дата звернення 15 вересня 2022]
7. Кириченко Е.И, Турковская Е., Чепель А. 2020. Архитектор Александр Лишнеvский. Санкт-Петербург: Пропилеи.
8. Коровкіна Г.А. 2020. Особливості архітектури модерну міста Харкова. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури. Храків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова.
9. Надеждін А.М. 2014. Елисаветградський архітектор Яків Паученко. /електронна копія/ доступно: < <http://vechirka.com.ua/lisavetgradskii-arx-tektor-yak-v-rauschenko/> > [дата звернення 15 вересня 2022]
10. НДІ пам'яткоохоронних досліджень. 2020. Историко – архітектурний опорний план м. Кіровограда з визначенням меж і режимів використання зон охорони і пам'яток та історичних ареалів.
11. Поліщук В.В. 2016. Неатрибутоване місто. - Кропивницький: ВЦ ФОП Ротар О.С.
12. Поліщук В.В., Невесьолов С.М., Семічова В.О. 2020. Будинок кількох архітекторів. - Кропивницький: ВЦ ФОП Ротар О.С.
13. Тимофієнко В.І., Асєєв Ю.С., Вечерський В.В., Годованюк О.М. та ін. 2003. История української архітектури. Київ: Техніка.
14. Ясєвич, В.Е. 1988. Архитектура Украины на рубеже 19-20 веков. Киев: Будівельник.

Architect **Tatyana Penyaz**,
architect, individual entrepreneur Tatyana Penyaz, Kropyvnitsky, Ukraine

STAGES OF STYLISH DEVELOPMENT OF THE ARCHITECTURE OF ELIZABETHGRAD AT THE SECOND HALF OF THE 19TH – BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

The article is devoted to the architecture of Yelysavetgrad at the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century, that forms a large part of the historical center of the city and contains information about the development of medium-sized cities in southern Ukraine. The article presents a classification of stylistic features and stages of the development of the Yelisavetgrad architecture of the period under study. On the basis of field surveys, studies of literary and archival sources, patterns of stylistic development, depending on the preferences of the time and the functional purpose of the buildings were revealed.

In the development of Yelisavetgrad architecture of the studied period, four stages are distinguished: two stages of the development of eclecticism and two stages of the development of modernism. The first stage is characterized by a close connection with the classical heritage of the previous period and the influence of romanticism. It was called retrospective, because historical prototypes were used in the creative search for new forms. At the second stage, eclectic combinations of forms and decor were developing.

The third stage is the most innovative. It is characterized by the development of international trends of modernism (decorative and rational) in combination with forms and directions of eclecticism. A combination of modern and ancient is observed in modern architecture. At the final stage, neoclassicism is more pronounced and complete than in previous periods. The article analyzes the connections between stylistic directions at each stage and their genesis during the studied period.

Stages in the architecture of the studied period differ in the quality of changes in the stylistic development of the research objects. The results of the study represent the classification of objects according to the period of construction, of the stylistic direction and typology. This work can be used in further studies of the features of the architectural and planning development of Yelisavetgrad architecture in the second half of the 19th and the beginning of 20th centuries.

Keywords: classicism; eclecticism; stylistic trends; Yelisavetgrad architecture; modern

REFERENCES

1. Goryunov, V. Toubli, M., 1992. Architecture of Modernism. St. Petersburg: Stroyizdat. {in Russian}
2. Grabchenko, A.I., Fedorovych V.O., Harashchenko, Y.M. 2009. Methods of scientific research: Training manual. Kharkiv: NPU "KhPI". {in Ukrainian}
3. Davidich T. F. 2019. Eclecticism in architecture. Cultural and artistic turns and modern understanding. Dis. D. of architecture. Kharkiv: Kharkiv nat. university of building and architecture. {in Ukrainian}
4. DAKrO f. 78; d 1; c. 282; p. 25 {in Russian}
5. Ivashko Yu.V. 2013. Basics of modern style formation in the architecture of Ukraine (end of the 19th - beginning of the 20th century): diss. doctor of architecture. Kyiv: KNUBA. {in Ukrainian}
6. Ketsko E.Yu. 1986. Historical and town-planning analysis of the development of Kirovohrad. /electronic copy/ available: < <http://library.kr.ua/elib/ketsko/> > [access date September 15, 2022] {in Russian}
7. Kirichenko E.I, Turkovskaya E., Chepel A. 2020. Architect Alexander Lyshnevsky. St. Petersburg: Propylaea. {in Russian}
8. Korovkina G.A. 2020. Features of modern architecture of the city of Kharkiv. Dissertation abstract for obtaining the scientific degree of candidate of architecture. Kharkiv: KhNUCE named after O.M. Beketov. {in Ukrainian}
9. Nadezhdin A.M. 2014. Yelisavetgrad architect Yakiv Pauchenko. /electronic copy/ available: < <http://vechirka.com.ua/lisavetgradskii-arx-tektor-yak-v-pauchenko/> > [access date September 15, 2022] {in Russian}
10. Research Institute of Monument Protection Research. 2020. Historical - architectural reference plan of the city of Kirovohrad with the definition of boundaries and modes of use of protection zones and monuments and historical areas. {in Ukrainian}
11. Polishchuk V.V. 2016. Unattributed City. - Kropyvnytskyi: VC FOP Rotar O.S. {in Ukrainian}
12. Polishchuk V.V., Nevesiolov S.M., Semichova V.O. 2020. House of several architects. - Kropyvnytskyi: PC FOP Rotar O.S. {in Ukrainian}
13. Timofienko V.I., Aseev Yu.S., Vecherskyi V.V., Godovanyuk O.M. and others. 2003. History of Ukrainian architecture. Kyiv: Technika. {in Ukrainian}
14. Yasievich, V.E. 1988. Architecture of Ukraine at the turn of the 19th - 20th centuries. Kyiv: Budivelnik. {in Russian}